

Samlingsforum samtal: Etiska riktlinjer för samtidsdokumentation

Mötesdag: 2026-02-17

Mötestid: 14.00-15.00

Mötesplats: Teams

Samtidsdokumentation omfattar den verksamhet på museer och arkiv som dokumenterar och samlar det vi kallar samtid. I detta arbete uppstår ibland komplexa etiska frågeställningar. Det här samtalet handlade om etiska riktlinjer för samtidsdokumentation.

År 2025 lanserade nätverket *DOSS – Dokumentation av samtida Sverige* gemensamma riktlinjer för samtidsdokumentation, något som länge efterfrågats av musei- och arkivsektorn. Riktlinjerna ska fungera som inspiration och praktiskt stöd för en levande och genomtänkt praxis. Under mötet fick vi en fördjupad inblick i de framtagna riktlinjerna. Vi fick också ta del av ett aktuellt samtidsdokumentationsprojekt på Forsviks bruk där de etiska riktlinjerna har använts i praktiken. Museet har använt sig av uppteckningen som metod för att fånga upp alla de berättelser och memorat som personalen får till sig om brukets historia via besökarna.

Medverkande på mötet

- **Diana Chafik**, intendent på Sveriges museum om förintelsen, för närvarande verksam på Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF
- **Elin Nystrand von Unge**, forskningsledare, Stadsmuseet i Stockholm.
- **Sandra Bjärenberg**, antikvarie på Forsviks bruk, Kulturförvaltningen Västra götalandregionen.
- **Alissa Anderson**, Riksantikvarieämbetet, moderator

Etiska riktlinjer från DOSS

Nätverket *DOSS – Dokumentation av samtida Sverige* har funnits sedan 2000-talet och bildades som en fortsättning på föregångaren Samdok. Medlemmarna i nätverket utbyter erfarenhet om samtidsdokumentation. Nätverket anordnar också årligen ett höstmöte och delar ut ett pris för årets samtidsdokumentation.

De etiska riktlinjerna har sin grund i ett höstmöte år 2023 där etikprövningsmyndigheten hade bjudits in och diskussioner kring etiska förhållningssätt i samtidsdokumentationen

påbörjades. Det framkom att många känner sig ensamma i sitt arbete. De etiska frågeställningarna kan vara stora och svåra. Många uttryckte ett önskemål om att samla och skriva ned riktlinjer. Efter höstmötet startades en arbetsgrupp som har jobbat fram de etiska riktlinjerna. Avstämning har skett på efterföljande höstmöten och i en remissrunda.

I samband med att riktlinjerna sammanställdes har diskussioner också förts om vad som är samtidsdokumentation. Begreppet har förändrats över tid och museer har alltid dokumenterat sin samtid. De etiska frågeställningarna blir framträdande när museer jobbar med nu levande människor. Det blir extra viktigt vad vi gör, varför vi gör det och hur. En avgränsning som gjordes var att riktlinjerna fick handla om nyligen insamlat material, inte tillgängliggörande av äldre material.

Ett syfte med riktlinjerna är att synliggöra att etiska frågeställningar kan dyka upp i hela dokumentationsprocessen, inte bara i fältsituationen. Förberedelserna är mycket viktiga och spelar stor roll för hur förberedd man är när de etiska frågorna uppkommer. Det är också viktigt att se till helheten, prata ihop sig, förankra, diskutera och ta fram en datahanteringsplan för hur materialet ska sparas och arkiveras. Tänk igenom det som kan hända och var förberedd på hur man ska agera, till exempel om någon vill vara anonym i en intervju eller om det blir aktuellt att samla in föremål. Det är viktigt att man kan ta hand om och arkivera materialet på ett sådant sätt att det går att tolka och förstå för framtida personer och att det håller bevarandemässigt över tid.

Tidigare sysslade samtidsdokumentationen mer med att dokumentera och samla in det samhälle som höll på att försvinna, till exempel genom att samla in bouppteckningar eller liknande. Nuförtiden är dokumentationen mycket mer fokuserad på krissituationer, till exempel flyktingkrisen, pandemin och terrorattentatet på Drottninggatan. Dokumentationen sker ofta mycket snabbt och måste förhålla sig till de förutsättningar och resurser som finns. När insamlingen måste ske snabbt är det bra att luta sig mot de etiska riktlinjerna, för att undvika att det blir fel.

I sammanställningen av avsnittet om lagar och regler fick arbetsgruppen god hjälp från arkivområdet. Sedan 10–15 år tillbaka behöver även humanistisk forskning etikprövas. Det är viktigt att ta reda på vad som gäller för den egna organisationen, vad man behöver förhålla sig till, vem det är som ska utföra dokumentationen och ta höjd för den tid det kan ta att etikpröva.

Det är viktigt att komma ihåg att riktlinjerna inte är några regler, utan det är ett dokument som hela tiden behöver ses över och revideras över tid. Det går inte att skapa en dokumentationsprocess och tro att den alltid ska fungera, utan ska ses som en lägesbild av den samlade erfarenheten från museisverige just nu. Det är bra att man i och med riktlinjerna har skapat övergripande kunskap för museisverige och att man gemensamt kan hitta vägarna tillsammans.

Exempel från Forsviks bruk: Uppteckningens renässans

Forsviks bruk är ett arbetslivsmuseum i Karlsborgs kommun. Bruket var i gång från tidigt 1400-tal fram till 1999. Museet verkar i en bruksort. Personalen på Forsviks bruk är få. På sommaren anställer man några sommarvärdar. Alla i personalen får hoppa in och jobba med olika saker och guida.

Vid guidningarna får guiderna berättelser till sig från besökarna. Det kan handla om egna upplevelser från brukstiden, men även berättelser från släktingar som levt och verkat där. Sandra, som är antikvarie, kan inte ta hand om dokumentationen av berättelserna själv, utan det behöver all personal kunna göra. På museet har man därför startat en samtidsdokumentation kallad Fånga bruket. Syftet har varit att få fram ett arbetssätt som gör det enkelt att samla in och arkivera materialet.

Man jobbar med uppteckning som metod, som var vanlig i etnologin under 1800 och tidigt 1900-tal. Den som upptecknar tolkar och väljer vad som ska skrivas ned. De föredrar uppteckning framför en frågelista, då det blir mer av en dialog i insamlandet. Uppgiftslämnaren kan dock lämna sina kontaktuppgifter om museet vill få mer fördjupad information vid ett senare tillfälle. Det som dokumenteras är namn och titel på den som gjort uppteckningen, datum för uppteckningen och informantens namn med födelsetal.

På Forsviks bruk har de definierat samtiden som mannaminne, alltså även sådant som hände för 20–30 år sedan. Man samlar nu in berättelser från människor som levt och jobbat på Forsviks bruk. Temat kan dock bytas år från år. Syftet är att samla över tid. Insamlandet blir kvantitativt, men kan på sikt bli mer kvalitativt, om liknande berättelser kommer in och kan styrka varandra. Idag är många av guidernas berättelser anekdotiska, men genom insamlandet kan det bli mer sanningar över tid. Insamlingsperioden är maj till och med september när museet håller öppet. Sandra har också jobbat med en fältdagbok där tankar och idéer har skrivits ned. Tanken är att den också ska arkiveras som en dokumentation över hur man tänkt.

Den etiska problematik man kan stöta på är berättelser om till exempel alkoholism, psykisk sjukdom och dödsfall. Det är viktigt att hålla den etiska diskussionen levande. Sandra tycker att samtidsdokumentationen påverkar människor och man behöver tänka på att skydda uppgiftslämnaren från hur deras berättelser kan komma att användas. När en person lämnar uppgifter får man samtidigt bocka i en ruta om att man godkänner det enligt GDPR. Man godkänner samtidigt att materialet får användas i museiverksamheten.

På baksidan av kontaktbladet finns en beskrivning av hur det ska lagras, möjligheten till gallring, digitalisering och kontaktuppgifter till Sandra. Uppgiftslämnaren får en kopia av kontaktbladet och information om hur man kan ta tillbaka uppgifter. Det är viktigt att det framgår att Forsviks bruk är en del i en offentlig verksamhet.

Läs mer

- **Etiska riktlinjer för samtidsdokumentation.** Råd och stöd för museer som dokumenterar sin samtid. Sofia Breimo, Diana Chafik och Elin von Unge: [doss-etiska-riktlinjer-2025.pdf](#)
- **Om DOSS - Dokumentation av samtida Sverige.** [DOSS – Dokumentation av samtida Sverige | Sveriges Museer](#)
- **Forsviks bruk.** [Forsviks bruk - Forsviks bruk](#)